

Jahoda Sándor

Sipos Erzsébet játéakai

Sipos Erzsébet: József Attila játéakai

József Attila játéakai címmel jelent meg, nem is olyan régen, Sipos Erzsébet verseskötete, a Hungarovox Kiadó gondozásában. A vékonyka kötetnek már a címe is – mely cím a kötet első ciklusának, valamint az első versnek a címe is egyúttal – kíváncsiságot ébreszthet az olvasóban. Mondjuk, rögtön bevillanhat neki József Attilától ez a két sor: *Nem ember szívébe való/ nagy kínok késeivel játszom.*

Ha nem is József Attila-i mélységűek, erejűek és súlyúak a versei, azért Sipos Erzsébet érzékeny költő, ezt nem lehet elvitatni tőle. Remek atmoszférateremtő képességéről és gazdag képi világról tanúskodik az alábbi verskezdet: „Minden apró levélben még nyár van,/ s mi hullunk vele az őszi/ sárgult ájulásban” (*Visszanéző*, 21.); vagy itt van mindjárt egy bájos, és mondhatni érzeki nyári kép: „tücsökzenére riszált a nyár” (*Karcsa*, 34.); vagy itt ez a másik, megkapó, finom vizualitású *filmjelenet*: „[...] a hársfák apró filtereit/ kioldja az eső.../ s egy nagy bögre tea lesz a táj” (*Visszanéző*, 21.)

A kötet még sok-sok ilyen kincset rejteget. Nem mintha Sipos Erzsébetnek bármi „rejtegetnivalója” volna vagy lehetne – ez a líra fennkölt és tiszta. Az alpáriság bugyriba sosem száll alá. Hisz nem kell ahhoz káromkodva és toporzékolva üvöltözni, hogy az embernek erőteljes legyen a mondanivalója. Sőt, mindent elsöprő az az *erő*, amely meg lett zabolázva, a művészi önfegyessel. Mint például a kötet első, címadó versében, a *József Attila játéakaiban* ez a sor: „[...] gőzmozdonyok fújtattak, mint veszett bikák” (11.) Ugye, szinte érezzük és látjuk is magunk előtt ezt a fékezhetetlen őserőt, mely szinte kicsap ebből az öt, egymás mellé *rendelt* szóból? Pedig „csak” egy hasonlat.

A szerzőnek, „[...] létrontásra és világromlásra reflektáló művei[t]...” (*Ajánlás Sipos Erzsébet József Attila játéakai című kötetéhez / Köbödöcz Gábor*, 7.) olvasva, semmi kétségünk nem marad afelől, hogy – elhivatott művésszel van dolgunk. De sokat elmond az is, ha a kötet elülső és hátsó borítóját vesszük szemügyre. Az elülső borítón a költő szülőhelyének szép temploma, a karcsai református templom fényképe látható; a hátsó borító bemutatkozó szövegében pedig az alábbiakról vall a költő: „[...] vagyok a székelység hazai határköve. Hol sír az út előttem, hol nevetnek a fejfák.”

Sipos Erzsébet: „nemzeti horizontban gondolkodó költő” – írja róla szintén Köbödöcz Gábor; vagyis mélyen elkötelezettje a hazának, a magyarságnak (meg persze a székelységnek), és nem utolsósorban – Őrzője a nyelvnek. Márai Sándor írja: *Nincs más haza, csak az anyanyelv.* És éppen a *Máraihoz* című versében fogalmazza meg a költő az Őrzés tragikumát, fontosságát: „Láthatod égi szemeiddel, ide jutottunk./ Mint igazságtalanul megvert kutya,/ szűkülve, nyögve bújunk be ebbe a/ kis hazába, mert min-

den oldalról/ rúgnak az oldalába.// A nyelv összeköt, mint növényt az inda,/ de folyton taposnak rajta” (23.); valamint egyetlen, de költőien szép sorban, még ugyanebben a versben írja, ennek az őrzői feladatnak, mi több, *küldetésnek* a – már-már – kilátástalanságát: „nyelvünk léckerítését szanaszét hordták” (23.)

Hogy mennyire trendi vagy nem trendi „dolog”, ma, mondjuk, küldetéstudattal felvértezett költőnek lenni, ezen kár elmélkedni. A hit, a benső hit a létező legintimebb szféra, ezt bolygatni fölösleges. Teljes mértékben magánügy. A művészet viszont már – hogy ilyen nagy szóval éljek: – *közügy*.

Sipos Erzsébet – lírai énje – annyi költő „felöltőjét” ölt(he)ti magára, amennyit csak akar. Szó volt József Attiláról, de említhetjük még Adyt, Márait, és – úgy hiszem, nem a véletlen műveként – Arany Jánost is. *A walesi bárdok* egyik híres sora köszön vissza itt: „S a vérszagra egyre gyűltek még...” (*Délvidéki Golgota*, 13.) Vagy Adynak a *Héja-nász az avaron* című versének egyik sorát, a szerző a következőképpen használta fel, igen szellemesen, tegyük hozzá: „Új rablói vannak a nyárnak,/ a hétvégi házakba bejárnak” (*A magyar Ugaron*, 46.) Adynak különben egy egész kis ciklust szentelt a költő, *Adyra hangolva* címmel.

Humorból mindazonáltal a továbbiakban sincs hiány. A kötet utolsó ciklusában (*Ártatlan szellem*), a szerző „lazít” egy kicsit, és szabadjára engedi „játékait”. Mesés, limerick-típusú versek, szellemes, könnyed sziporkák valóságos pergőtüze csap fel – mintegy finálé gyanánt, afféle „minden jó, ha vége jó”-ként. Az egyik verset érdemes is teljes egészében idézni, hiszen amilyen „kis” vers, éppolyan *nagy*: „A selyemhernyó fiú várt egy meztelen csigára,/ futtatni akarta, de hiába” (*A selyemhernyó*, 62.)

Néhány versből azért – a költőnek, minden jó verselése mellett – időnként *kilóg a lóláb*, akarom mondani a versláb, illetve nem is a versláb, hanem egy-egy nem egészen jó(nak tűnő) rím. Még akkor is, ha – tegyük fel – ezek is a *mókához* tartoznak. Mint itt: „Jaj nekem, jaj, ezerszer is jaj!/ De rám törték az ajtót, haj!” (*A végrehajtó*, 45.); vagy: „A sas rögtön felkereste az ökörszem optikát, – már is jobban látok, nahát!” (*Madarak*, 57.) Más helyütt meg mintha a költő csakis a rím kedvéért hasított volna le egy szótagot a végéről: „Mint hátára fordult bogár,/ vonaglott, küzdött, hogy talpra áll[?]” (*Egy lányt lekötöztek*)

Ám – egészében véve – még ezek az apró „kilengések” sem tudják lerontani a *József Attila játéka*i jó színvonalát, értékeit. Ajánlhatom ezt a könyvet mindazoknak, akik még hisznek a szavak erejében, hatalmában, bővületében, akik hisznek abban, hogy a költő *varázsló*: közvetítő ég és föld között; ajánlhatom azoknak, akik hisznek abban is, hogy ezek a szavak: *hit, remény, szeretet, haza*, – nem pusztán csak „szavak”.

Sipos Erzsébetnek játékos, ugyanakkor komoly verseskötete kitértetett figyelmet érdemel. Várjuk a folytatást!

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016)

Véghelyi Balázs

Bűn és kegyelem

Dér Katalin: Édentől Bábelig

A Bibliát minden európai embernek ismernie kell – függetlenül attól, hogy hívő-e vagy sem, keresztény-e, vagy más világvallás elkötelezettje. Ez a könyv ugyanis az európai kultúra és értékrend alapja. A történelem, az irodalom, a képzőművészet sem érthető meg és élhető át teljes egészében a Biblia ismerete nélkül. Persze, tudjuk: ismerni és érteni – nem mindig ugyanaz. Főleg ha olyan könyvet forgatunk, amelynek legkorábbi oldalai a Krisztus előtti 2. évezredben keletkeztek, és a legújabbak is kétezer évesek. Kellő háttérismeret nélkül, a tömör, szimbolikus példázatokot, illetve a helyenkénti ellentmondásokat feloldó magyarázat híján könnyen félreérthetővé válik a keresztények által Szentírásként tisztelt alaplámú. Dér Katalin klasszika-filológus és teológus arra vállalkozott, hogy tudós alaposággal, ugyanakkor a tanár lényegre törő, de a részleteket is átvilágító magyarázatával a 21. századi emberhez közelítse a Bibliát.

„Isten szólt: Legyen világosság!” – jegyezte le a babiloni fogság idején egy ismeretlen szerző az első mondatot. „Rendteremtés a káoszból” – értelmezi az isteni sugallatú ige jelentőségét az *Édentől Bábelig* szerzője. Isten képmására teremtett lényként az embernek is erre kell törekednie: újra meg újra rendezni közös és egyéni dolgainkat. Dér Katalin is rendet szeretne tenni a Biblia értelmezésében. Könyvei hasznos olvasmányok – felekezettől függetlenül – minden hívő vagy istenkereső ember számára. Első összefoglaló munkája 2013-ban jelent meg: *A Jelenések könyve*. Ezt követte *A zsoltárok misztériuma* 2015-ben. Legújabb, 2016 karácsonyára megjelent könyve az Ószövetség első 11 fejezetét dolgozza fel.

A bibliai őstörténet a világ teremtésétől Ábrahám kiválasztásáig tart. Történetek és nemzetségtáblák váltakoznak benne: az egymást követő nemzetségfők számbavétele, mint szűk mederbe terelt folyóvíz, elbeszélésekbe torkollik, azután folyik tovább újabb öböl felé. Az elbeszélésekből alapkérdésekre kaphat választ a figyelmes olvasó: viszonyunkra Istennel, a természettel, egymással és önmagunkkal, férfi és nő kapcsolatára, a bűn, a halál és a szenvedés okaira.

A szerző foglalkozik a szövegek eredetével és kultúrtörténeti háttérével, amennyiben ez a megértést segíti. Fontosnak tartja tisztázni a mítosz és a valóság, a tudomány és a hit, a történelem és a bibliai őstörténet viszonyát. Ezek nemegyszer tényyszerűen eltérnek egymástól, mégis meg lehet találni a közös nevezőt. „A mítosz: kódolt történelem” – írja, később hozzátéve: „A bibliai teremtés- és őstörténet a valóságot tárja fel – de nem a történéseket, hanem az író jelenében, a

mi jelenünkben és minden korban ható egyetemes emberi sors összetevőit, azokat az erőket, azokat a mozgatórugókat, amelyek a történelem egészének dinamikáját mozgásba lendítették valaha, és azóta is mozgásban tartják. Ebben a dinamikában vagy e dinamika tükrében keresi a sugalmazott író az ember helyét a világban, keresi és megmutatja az emberi természet és az emberi sors örökérvényű adottságait.” Ez a lényeg. Ezáltal kapnak értelmet a látszólag lényegtelen mondatok, és így tudjuk feloldani a gyakran hivatkozott ellentmondásokat is.

Miből is áll a bibliai őstörténet? Történetek és családfák láncolatában a bűn, a bűnhődés és a kegyelem példázataiból. Kezdetben volt az ige, vagyis Isten megteremtette a földet és az eget, az éjszakát és a nappalt, a növényeket, az állatokat, végül a számára legfontosabbat: az embert. Az Édenben Ádám és Éva elkövette az első bűnt: ettek a tiltott fa gyümölcséből. Ezután jött az első testvérgyilkosság: Káin féltékenységből megölte Ábelt. Káin utódai teremtették meg a civilizációt és a kultúrát, a tudás azonban a bűnhöz is újabb eszközöket teremtett. Noé nemzedékében a bűn már tömegessé vált, Babel építői pedig – önmagukat Isten fölé helyezve – globális mértékűvé tették. A bűnt minden esetben büntetés követte: Isten az első emberpárt kiűzte az Édenből, a munkát gyötrelmessé, az utódnemzést fájdalmassá tette, Káint bujdosó hontalanságra ítélte, Noé nemzedékét vízözönnel törölte el, Babel építőinek pedig összezavarta a nyelvét és szétszórta őket a világban. Súlyos büntetések, mégis: mindegyik mellett és mögött – ha rejtetten is, de – ott van a kegyelem.

Bűn, bűnhődés, kegyelem. Az emberi szem az utolsót nehezen veszi észre, az emberi agy nehezen érti meg. Habár ez a legfontosabb. Ádám és Éva, bennük és általuk pedig az egész emberiség a megváltás reményét kapja. A gyilkos Káinnak védelmet adott Isten, hogy ne ölhesse meg senki. Noé bárkája a benne utazó emberekkel és állatokkal: a kegyelem jelképe. A vízözön elvonulta után megkötött szövetséggel Isten az állam alapkövét rakta le, tudván: az élet kiegyensúlyozott működéséhez rögzített szabályokra van szükség. Babel tornyának lerombolásával, a nyelvek elválasztásával és az építők szétszórásával nemzeteket hozott létre, ezáltal az emberi kultúra sokszínűségét alapozta meg.

Az őstörténet legtömörebb egysége a Babel-elbeszélés, de a legaktuálisabb is a 21. században. A toronyépítés egyrészt a kiemelkedés és a maradandóság, a hír és a rang igényét szimbolizálja – ha már az örök élet elérhetetlen vágy itt a földön. De jelképezi a hatalmi koncentráció szándékát is. Egységben az erő – tartja a mondás. És egység tartja fenn a hatalmat is, félelemből vagy érdekből szőtt egység. Babel mintájára Rómától a Szovjetunióig hasonló elvek és módszerek álltak a birodalomépítés mögött. Közös vezér, közös jelszavak, közös nyelv: mégsem lett az ilyen olvasztótégelyekből valódi közösség. A nemzetek fölötti hatalmak sorra elbuktak a történelemben, és alighanem így lesz ezután is.

A Biblia – korából és összetettségéből adódóan – nem könnyű olvasmány. Nem véletlen, hogy értelmezésének egymástól gyökeresen eltérő iskolái vannak. Dér Katalin elhatárolódik a fundamentalista olvasattól, amely a szöveget szó szerint értelmezi, figyelmen kívül hagyva a realitásokat és az elmúlt évezredek tudományos eredményeit. De távolságot tart a történetkritikai szemlélettől is, mert úgy érzi, a túlzott filologizálás mögött elvész a legfontosabb: az isteni üzenet. Ennek az üzenetnek a közvetítését tartja elsődleges feladatának – mindenkire, aki szeretné értően olvasni a Bibliát.

A könyv függelékében az őstörténethez kapcsolódó irodalmi műveket veszi sorra. Hogyan értelmezi Káin és Ábel konfliktusát Vörösmarty Mihály, Kosztolányi Dezső vagy Sütő András? Miként válik metaforává Noé bárkája Petőfinél, Tóth Árpádnál és Kányádi Sándornál? Miben látja Bábel aktualitását Wass Albert vagy éppen e sorok írója? Utóbbi csupán azért említem meg, hogy személyes tapasztalatból is igazoljam a szerző rendkívüli érzékét művek értelmezésére, történelmi kontextusba helyezésére és – a szerző szándékával nem ellentétes – logikai továbbgondolására.

Ahogy kezdtem, úgy is fejezem be: a Bibliát – hittel vagy anélkül – mindenkinek el kell olvasnia, a benne foglaltakat pedig végiggondolnia, ha választ szeretne kapni létének és korának nagy kérdéseire, és szellemi-lelki téren is gazdag életet szeretne élni. Ha valamit nem ért, használható segítséget kaphat Dér Katalin könyveiből.

(Kairosz Kiadó, Budapest, 2016.)

Hadnagy József

Albert-Lőrincz Márton: Itt állok. Verstelen versek

„Albert-Lőrincz Márton makacs kérdező; még akkor is inkább kérdőjelet sejthetünk mondatai mögött, amikor igazából nem teszi ki, csak sejteti – azzal, hogy versei sosem adnak választ, inkább csak gondolati irányt jelölnek, mindenekelőtt az élet nagy kérdéseivel vívódó, gondolkodó embernek. Amilyen a költő maga. Lépésről lépésre tanúi lehetünk, miből is állnak Albert-Lőrincz Márton szerint a nagy életkérdések. Mindenek előtt az ontológiai gyökerek érdeklik: miként, miből és mikor lettünk, milyen körülmények között és örökséggel kerültünk napfényre, bölcsőnkbe, gyermekkorunk fészekvilágába?” – írja Cseke Gábor, a kötet szerkesztője Albert-Lőrincz Márton *Itt állok* című, sorban harmadik verskötetéről. Rákérdezni az ontológiai gyökerekre: egyszerre bátorság és kihívás, olyan regiszterválasztás, amelyet csak nagy alázattal lehet vállalni, és azzal a meggyőződéssel, hogy a kérdés, a rákérdezés talán mégis előrébb mozdíthatja a világot. A költői világot bizonyosan.

„Az ember az univerzummal szemben kérdező helyzetben van. [...] Az egyes vallások válaszokat ajánlanak, maga a vers az összes lehetséges válasz küszöbén hezitál.”** – írja Salah Stétié libanoni születésű francia nyelvű író és költő. Valóban, ez a kötet nem a válaszokkal foglalkozik, hanem a megfoghatatlan dolgokra érzékeny emberek számára kedvelt vagy kedveltnek vélt alapvető kérdésekkel. Erre irányítja az olvasó figyelmét az a Machiavelli-parafrázis is – Machiavelli nyilván Lorenzo Medici kegyeit akarta megnyerni –, amely a kötetet intonálja: „Kedvelt dolgokkal közelítenek az olvasóhoz, / kik kegyét meg akarják nyerni, / vagy olyasmivel, / amiben, úgy vélik, kedvét leli. / Amikor készségem bizonyítandó felajánlom írásaimat, / semmi olyat nem találok, / amit eléggé becsesnek tartanék, / oly nagyra értékelnék, / mint a magunk / cselekedeteinek ismeretét, / amelyre a mai dolgokban való jártasság révén tettem szert, / gyakran forgatván elmémet emlékeimben, / kezdve az anyaméhnek ős-sötétjével s megjárván tüskés bokrok közelét. / Amelyet nagy szorgalommal, / hosszas elmélkedés során gondoltam ki, / most pedig e kicsiny kötetben összegyűjtöm / és olvasni felajánlom” (*Ajánlás az olvasóhoz*).

Itt állok. Másként nem tehetek, és nem én tehetek róla – sugallja a költő a kötet indítóversében (*A sorban rozzant pótkocsi*). Indulásra várva egy rozzant pótkocsiban utazik „épp most, e megfoghatatlan percben, amely csak volt s már helye foglalt.” Képletesen szólva: nincs helyegye, ráadásul várakoznia kell. „All is always now” (Mindenn mindig most van – T. S. Eliot). A költő tudatában az „épp most”-ot a múltbeli tapasztalatok, élmények töltik ki. „We had the experience but missed the meaning”

(Tapasztaltunk, de elszalasztottuk a jelentést – T. S. Eliot). A jelentéshordozó idő csak ezután jöhet létre az anyaméh össötétjétől a tüskés bokrokig terjedő szemlélődő idő által. „Only through time time is conquered” (Az idő csak az idő által győzetik le –T. S. Eliot). Értelmezésem szerint Albert-Lőrincz Márton e versében a tudatot elfoglaló „épp most”-ba sűrűsödött múlt és a jelentésteremtő climacusi szemlélődő idő feszül egymásnak. Mert: aminek jelentése van, legyőzi a „most”-ot, és mivel a szóban forgó idő a „most”-ok véges sorozata, magát a tudati időt is. A vers szerelvényről beszél, újabb versszerelvényről, amelynek egyik kocsjában ott áll ő maga is. Mozdony még sehol. Várakoznia kell, amíg elkészül, és – állapítja meg a költő – a tapasztalatszerzés ideje és az azt legyőző jelentéshordozó idő közötti csúszást nem lehet reklamálni. Sok a versszerelvény, kevés a vasút, s azt is benötte a fű, az érdeklődés mozdonya is kevés. De lehet, hogy az olvasóidő kevés, elfoglalta helyét a semmibe utazó érdektelenség a tudati időn felülkerekedő jelentésekkel szemben.

A pótkocsi áll, és áll a költő is „Itt”, a pótkocsiban, azonban a múlt tapasztalatai, élményei között ide-oda mozgó személődés által megteremti a mozgás illúzióját, nem untat, megmozgat, nem érzem a „mozdony” hiányát. A kettős állást („Itt állok” a pótkocsiban, s áll maga a pótkocsi is) a kettős mozgás (mozgás és megmozgatás) élményével ellensúlyozza.

Az idő „kezeslábasába” öltözött költő a kötet első versétől az utolsóig nem öltözik át, mintha félne, hogy ő maga is szétfolyik a Dalí óralapján szétfolyó idővel. „(Dalí óráján a színek elkeverednek, Te is a színekben)” (*Azt hiszed, szabad vagy*). A vers első szakaszában felsorolja az emlékeiben még nem szétfolyt, a jelen idő körvonalazottságával ható momentumokat, s jóllehet a vonalakkal körülrácsozott időbe zárt átlaghoz képest sokra vitte, belsőleg is csiszolta magát, sőt megtanulta a hivatalos nyelvet, helyét, rangját és a reá kényszerített rendet a „magyar végeken” (Belőle szövettem), elégedetlen, nyugtalan, bezárva érzi magát saját idejében, az „azt hiszed” keserűségével néz föl az órára, miközben az imádkozó, bánkódó, mérgeződő, feledő, félő bent és a szinte ingerlően gondtalan kint közötti kapu zárját javíttatja.

Sugallatos vers. „Kint ragyog a Nap”, a természet óralapja, és a „csatások disznók, buta ludak, ugráló bolhák,/ élősködő poloskák, bábész tehének, gyűjtögető méhek és/ mindent szétrágó patkányok, egerek, molylepkék,/ és parány baktériumok, sunyi vírusok” óramutatóktól szabadon töltik be saját idejüket. Kis agyuk saját idejükre szabott, eltérően az emberétől, amely a végtelenre kalibrált, azonban az egyéni-társadalmi lét meghatározta viszonylagosan ingerszegény környezet miatt kihasználhatatlan. Hány élet, hány idő betöltésére volna képes az ember!? – és ezek közül csak egyetlenegy valósulhat meg, az is hézagosan. A költő talán úgy érzi: többre hivatott, sokkalta nagyobb a pálya, amit be tudna futni, nincs, vagy alig van kívülről érkező motiváció, az is mindig elromlik, akadozik, örökké javítani kell a kívülről nyitó zárat, közben „jár az óra”, lejár: „Aztán szá-

molgatni kezded a perceket, / állandóan azt kérdezed: hány óra?” (*Kicsérélnéd, de nincs mód rá*).

Az első ünnepelt, megtapsolt lépések után csak az arasznyi létre húzott kezeslábasban bizonytalankodó, tapogatózó mezítlábas hiány marad: „Az első / pont olyan, / lépés / mint az utolsó, / csak / a taps marad el, / s az ölelő karok” (Hiány). Gondolkodásra kényszerítő képe ez a hallgatásba hulló időnek. Heideggernek egy freiburgi házaspár vendégkönyvébe írt mondatára emlékeztet: „A hanyatlás más, mint a vég. Benne rejlik a napfelkeltében.” Az Elekes Ferencnek*** dedikált (*Ha lehullok*) című versében a költő megszemélyesített levél bölcsességével vigasztalja magát, aki „tudva tudja, / mint a betűvető, / hogy addig lehet/ boldog, / amíg le nem ér/ a földre, / szabadesésben.” A levél, hasonlóan az emberhez, a földből vétetett, és oda fog visszahullni. Boldogság pedig nincs, csak az ég és föld között megkapaszzkodó korlátozott, de élő szabadságban.

Az elfolyó idő képe tűnik fel a (*Megidézés*) című versben is: „Hol vagyok én? S a bölcs Climacus / meddő keresése, melyben még vihar dúlt? / S a jobb után kutatók szelleme is hol, / mely annyi rút feledésbe fúlt? / De hát látható, a bölcs is úgy jár néha, / mint a dédelgetett pergamen: elfakul / az elfolyó időben. Mint az örök Anna / képe Juhász Gyula emlékeiben. / Tényleg: mi végre a vers? / Ment-e a vers által a világ előbbre? / Utóregések halmaza szítál / hófehér papírlapokra, igaz, csak ritkán.”

Minden annyi feledésbe fúl! Az idő kopog az órában, míg a lét csak ketyeg, kilóg belőle az álom: „A létből kilóg az álom, / kezem a szívverésem, / elkoppan szemem, s ahogy / így fekszem, kiárusít. / Az órában kopog az idő, / (kifutna a ketyegő létből), / ébresztget, de még alszom, / mellettem éber Moirák” (*Ahogy így fekszem*).

És kilóg belőle a vers is, mert a vers is álom, kiárusító álomidőben, és nem lehet ellenállni, nem lehet elhárítani „mi végre”, újra és újra visszatérő „Ment-e a vers által a világ előbbre?” kérdésekkel. A költő nem tehet mást, „mert a vers, mint zsákban a szög, / ha nem szüld meg szíven dő” (*Le kellene védeni*), odaül a billentyűzethez, és versbe kopogja a versidő létből máslétre ébresztő hangjait..

Befolyásolja-e a költő sorsát ez az álomszerű máslet? Nincs erre egyértelmű válasz. „Én nem mondom, / a sors ez, itt”, vélekedik a költő a (*Púp és ajándék*) című versében. „De a világ / Shakespeare-i játék, / egyszerre / púp és ajándék.” A költőnek lehet púp is a vers: „Mondom magamnak, sokszor mondom, / hagyd nyugodni a billentyűket” (*Kitántorog a szó a számból*), ám a nyelvnek egyértelmű ajándék, akármit és akármi-lyen rosszul is játszanak ezen a színpadon a rangos és rangtalan érdekek jelmezébe bújt szereplők.

Mi az idő? Nem tudjuk. Azt sem tudjuk biztosan, hogy egyáltalán létezik-e, vagy csak kitaláltuk. Erre utalhat a költői játék az objektív-szubjektív idővel. Akárhogy is legyen, szükségünk van rá, mint órának a mutatóra, mint vizes ruhának a szárítókötélre. Szüksége van az időre a fájdalomnak is, nélküle sosem múlna el, sosem tudná

becsukni a földbe nyíló kaput. „Miért nyitnak kaput a földbe?” (*Sírok, nagyon fáj*). Szüksége van rá az emlékezésnek is, hogy csillagok közé emelje az udvaron felejtett elektródákat: „Az égen szikráznak az udvaron hagyott elektródák, / az este nem raktad el, / holnap is nap van” (*Második napja*). Az egyik idő öl, a másik föltámaszt. Mert mindennek külön ideje van a Nap alatt. Nélkülük harag, szeretet, gyűlölet, fájdalom, eszmélés, gyávaság, bátorság, szabadság, szerelem, kétségbeesés, közömbösség egymásba és szétfolynának, egymásba keverednének, mint „Dalí óráján a színek”. Késünk, veszteglünk, veszítünk, elesünk, fölállunk, de végül is – s „ez a lényeg” – „mind időlovagok / vagyunk”, ha látjuk a partot. Kellenek a célok, a közeli és távoliak is, az idő megüléséhez, bármilyen időről is legyen szó: nélkülük egy mosdótál hullámain is elvesznénk.

Különösen fontos ez Erdélyben, ahol három az igazság: „szabadság, szerelem, járom” (*Itt állok*). Tehát nincs igazság, és a szerelem sem egészen szabad: „Lehetne bohémabb, / időtlenebb, ÁLOM.” Több évszázados álom. Lavórnyi szabadság van „Itt” a valódi szabadsághoz képest. A lavór „partjai” meg mindenféle politikai, adminisztratív és történelmi hájjal bekentek, még a légy is elcsúszna rajtuk. Ennyi szabadság csak a hóguta elől menedék: „a lavór vize / sokszor épp / a hóguta elől / menedék” – írja a költő keserű iróniával a (*Sebaj*) című versében. Európában a tenger szabadság is elpárolog, mennyivel inkább Erdélyben. Ott a látvány a messzeség, itt a járomban fogyó népesség. „A lavór víz / s a tenger között / szinte nincs is / különbség / itt is, ott is / hajóra szállunk, / és ringatózunk, / és bánt a vihar./ A bátrakat / a tenger hívja, / a látvány ott / a messzeség” (*Sebaj*). Nincs különbség kis és nagy szabadság között. A különbség a szabadsághoz való viszonyulásban van. Kis szabadságból nagyobb szabadság lesz, ha tudsz élni vele, a nagy szabadság meg elpárolog, ha visszaélsz vele. Itt is, ott is a szabadság vad, viharörenges idejét kell megülni. Bátorság kérdése ez. „A bátrakat a tenger hívja”, vélekedik a költő. A maradó bátrakat is. A szabadság tengere, túl a túlélési lavóron. A költő Erdély csontos, viharörenges vadlova mellett döntött: „Másképp, másként csinálni / nem tudom.” (*Itt állok*).

A kötet címe nem véletlen. Az 1500-as évekhez hasonló vízvázlatzó időknek vagyunk szemtanúi és résztvevői. Kelet és Nyugat néz farkasszemet egymással, mint akkor. Európa megosztott, mint akkor. V. Károly német-római császár a wormszi birodalmi gyűlésen megátkozta Luthert, ő meg kijelenti: Itt állok, másként nem tehetek. Isten segítsen meg. Ámen. Úgy vélem, Európa identitását alapvetően és hosszú távon ez a három mondat, illetve ennek a három mondatnak a szellemisége mentette meg. Sajnos, most szétfolyni látszik egy olyan órán, amit Dalí legvadabb vízióiban sem látott.

Albert-Lőrincz Márton versszerelvényében a szemlélődő, kérdező, sürgető, szétfolyó, elfolyó, fájó, emlékező, megidéző idő ritmusa kopog. És a puszta jelenlétével is csergő ébresztőóráé. Érdemes olvasóidőt szánni ezekre a versekre. Kirángatnak a

futószalagon szállított-csomagolt rutinlét közömbösségbe fásító ritmusából. Nem könnyű belépni azon az ajtón, amit B. Tomos Hajnal sokatmondó, érzékletes felvétele jelképez a digitális könyv borítóján, de ha egyszer bejutsz, kedvet kapsz kinyitni az emberi létet panorámaként körülölelő jelentsvilágra néző ablakokat.

Nem tudjuk, hogy mi az idő. De tudjuk-e, hogy mi a vers? Hiszen folyton változik, kissé túlozva: mint az időjárás. Versek-e ezek a „verstelen versek”? (Karinthy verseit aposztrofálták így kortársai). A vers hagyományos kritériumai szerint: nem. De költemények. Mámoros-keresetlen, a spontán megcsinátatlanság frissességével ható szavak: „Kitántorog a szó a számból, / alkohol szerves bomlásból. / A kérdés mindig oly avított: / Ki józan és ki részeg itt? [...] Mondom magamnak, sokszor mondom, / hagy nyugodni a billentyűket, / de bennem ott, a mellkas romló / zárkájában, a véráram útján, / sután, sziszegve, síppal-dobbal, s / mi tagadás, nádi hegedűvel, / a város, ahogy odakint lüktet, / megélnékül a szívverésben, / mert a szó, alkohol a nyelvben, / a szó kitántorog a számból, / ha rontás van (kint vagy bent) a rendben.” (*Kitántorog a szó a számból*)

Fénytől, színtől mámoros, mindazonáltal értelem tagolta versekre ihletik a Vár-Lakban Kedei Zoltán**** festőművész lírai alkotásai. Elkápráztatja a véges és a bonthatatlan ég közötti átjárhatóság az „elfeledtre” szikrázva hulló fényben: „Kedeinél, kávészünetben, / belehasít a végtelenbe / a szépség rendje, az értelem, / s pernyéz pávatoll-tűzesőben. / Nem is értem, hogy lehet, hogy / így hull a fény az elfeledettre, / onnan, a bonthatatlan égből, / és sziporkázik önfeledten. / Mint keresztfa az ódon kertben, / kidől belőlem minden odvas / rövidlátás, mi reménytől foszt, / Kedeinél, a műteremben.” (*Kedeinél, kávészünetben*) A költő Kedeitől kölcsönzött fényideje ez a kávészünetben.

„A költő érdeklődése természettudományosan sokoldalú. Lírai regisztere nem egyhúrú, de motívumaik összefüggnek, szorosan egymásba illeszkednek, egységes folyamatba rendeződnek. Nem merevülnek logikai láncná, de koncentrikus körökbe rendeződnek és egymást bővítve állnak a kötetépítés szolgálatába” – így értékeli a kötetet a szerkesztő Cseke Gábor, amivel teljesen egyetértek.

Digitális kiadvány: Magyar Elektronikus Könyvtár, 2016 (<http://mek.oszk.hu/16000/16049/16049.htm>)

** "L'homme, face à l'univers, se trouve en situation interrogative. [...] Les religions offrent des réponses, la poésie elle hésite au seuil de toutes les réponses possibles." (https://leseditionsdulitteraire.files.wordpress.com/2012/07/stetie_100pour100_auteurs_fanny_lebez.pdf)

*** Elekes Ferenc Marosvásárhelyen élő újságíró, író, költő.

**** Kedei Zoltán marosvásárhelyi festőművész, a Bölöni Domokos vezette „Súrlott Grádics” irodalmi csoportosulás házigazdája.

Juhász Tamás

Nagyvonalas történet

Popély Árpád: Fél évszázad kisebbségben: Fejezetek a szlovákiai magyarság 1945 utáni történetéből

Popély Árpád *Fél évszázad kisebbségben* című könyve egy dühítő, egyben elgondolkodtató történetet mond el az 1945 és 1989 közötti szlovákiai magyar kisebbségről.

E negyvenégy évnek csak a fontosabb eseményeit tárgyalja, legrészletesebben az 1945–1956 közötti időszakot. Popély elismeri, hogy a magyar kisebbség reakciója az '56-os forradalomra és a '89-es rendszerváltásra nem igazán kikutatott téma, mégsem foglalkozik velük behatóan. Az ok érthető. A forradalom és a rendszerváltás fontos eseményei a háború utáni Kelet-Európának, de megértéséhez elsősorban azt a berendezkedést és gondolkodásmódot kell megismernünk, amely 1945 és 1956 között alakult ki.

Ezért tartom jelentősnek ezt a könyvet. Benne Popély Árpád egy összefoglaló műre törekedett, amely a szakembereket és a laikusokat is egyaránt érdekelheti. Az utóbbiakat talán elriaszthatja a könyv első felében levő rengeteg statisztika. Pedig ezek támasztják alá igazán ezt a megrázó történetet.

A magyarok a nemzetek ébredésekor mindent megtettek annak érdekében, hogy a nemzetiségek – így a szlovákok is – tovább aludjanak. 1918 után a szlovákoknak lehetősége volt „visszafizetni mindenért”. A második bécsi döntés pedig megint a szlovákoknak adott egy jókora pofont. 1945 után a megtorlás évei jöttek. A lakosságcsere, deportálás, erőszakos reszlovakizáció. A kommunista hatalomátvétel nem sokat javított ezen, de a következő negyven év sem.

A labda pattogott oda-vissza. A konzervativizmus, a kicsinyesség, az elvakultság története ez. Elvakultság; mert tízezreket tekintettek háborús bűnösnek, csak mert ünnepelték az 1938-ban bevonult magyar csapatokat. A konzervativizmusé; mert a rugalmatlanság teljes hiányát mutatja az, ahogy a csehszlovák vezetés reagált bármire, ami a helyzeten javíthatott volna. A kicsinyességé; mert e 44 év (meg a többi is), arról szól, hogyan hánytorgassunk fel régi vagy kevésbé régi sérelmeket, hogyan álljunk bosszút, és ha mégis engedünk, akkor is csak a mi érdekünkben, ne a jogfosztottak miatt. A '68-as prágai tavasz vagy a '89-es bársonyos forradalom változásai csak illúziók voltak.

Mikor és hogyan lesz ennek vége? Melyik oldal, és miért fogja megbocsájtani az elmúlt évek, évtizedek, évszázadok tetteit? Ha megteszi, ez nem fogja feljogosítani a másikat, hogy növelje a nyomást?

A *Fél évszázad kisebbségben* a nagyvonalúságra, kommunikációra tanít. Megtanuljuk élni, és élni hagyni egymást, szót adni annak, akit sérelem ért, beszélni róla, együtt, közösen megoldani a problémákat. Nem csak a magyaroknak vagy a szlovákoknak szól, hanem egész Kelet-Európának.

Ez ideának tűnhet, de más út nincs. Tanulnunk, ismernünk kell a múltat. Ez a könyv pedig remek görbe tükör. Merjünk bele nézni, szembenézni, de legfőképp beszéljünk róla!

(Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2014)

Dániel víziója (2017, tus, papír, 50×70)